

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/119/39-42>

Aytən İbrahimova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
<https://orcid.org/0000-0002-3529-0883>
ayten_edahib@yahoo.com

Xarici dilin tədrisində təbii yanaşma metodu

Xülasə

Təbii yanaşma dil öyrənmənin möhkəm nəzəriyyəsinə əsaslandığı üçün həm dil tədqiqatçıların, həm də praktiklərin diqqətini cəlb etmişdir. Bu yanaşma, insanların dilləri necə öyrənməsi nəzəriyyəsinə əsaslanan dil öyrənmə və öyrətməyə təkamül yolu ilə yanaşmadır. Bu yanaşmanın əsasında duran nəzəriyyə ondan ibarətdir ki, dil mənimsənilməsi yalnız insanlar mesajları eşitdikdə, oxuduqda və başa düşdükdə baş verir. Bu nəzəriyyə öyrənmə və mənimsənmə arasında fərq qoyur, bütün fərdlərin alıcı (mənimsəyən) ola biləcəyini təklif edir, “monitor” anlayışı ilə çıxış edir və dil öyrənməsinə koqnitiv amillərlə yanaşı, affektiv amillərin də təsir etdiyini göstərir.

Təbii yanaşma dərslərində istifadə olunan materiallar mənalı olmalı, real həyatla əlaqəli olmalı və dil öyrənlər arasında həqiqi qarşılıqlı əlaqəni təşviq etməlidir. Şəkillər, əyani vəsaitlər, diaqramlar, xəritələr, reklamlar, jurnallar anlamı və ünsiyyəti inkişaf etdirmək üçün faydalı ola bilər. Şəkilli hekayələr, incəsənət və sənətkarlıq, cizgi filmləri, kuklalar xüsusilə kiçik yaşda olan uşaqlar üçün istifadə edilə bilər. Təbii yanaşmada müəllimlərə bir dərs kitabına yapışmaqdan, real dünyadan orijinal materiallar hazırlamaq və ya uyğunlaşdırmaq tövsiyə olunur. Beləliklə, sinifdə istifadə olunacaq materialların işlənilməsi, hazırlanması, seçilməsi və uyğunlaşdırılması təbii yanaşmanı tətbiq edən müəllimin üzərinə yük qoya bilər.

Açar sözlər: xarici dil, tədris, metod, prinsip, nəzəriyyə

Aytan İbrahimova
Azerbaijan State Pedagogical University
<https://orcid.org/0000-0002-3529-0883>
ayten_edahib@yahoo.com

The Natural Approach Method in Foreign Language Teaching

Abstract

The natural approach has attracted the attention of both language researchers and practitioners because it is based on a solid theory of language learning. This approach is an evolutionary approach to language learning and teaching based on the theory of how people learn languages. The theory behind this approach is that language acquisition occurs only when people hear, read and understand messages. This theory distinguishes between learning and acquisition, suggests that all individuals can be recipients (acquirers), introduces the concept of the “monitor” and suggests that affective factors as well as cognitive factors influence language learning.

Materials used in natural approach lessons should be meaningful, relevant to real life and encourage genuine interaction between language learners. Pictures, visual aids, diagrams, maps, advertisements and magazines can be useful in developing understanding and communication. Picture stories, arts and crafts, cartoons and puppets can be used, especially with young children. In the natural approach, teachers are encouraged to develop or adapt original materials from the real world rather than sticking to a textbook. Thus, the development, selection and adaptation of materials to be used in the classroom can place a burden on the teacher who adopts the natural approach.

Keywords: foreign language, teaching, method, principle, theory

Giriş

Təbii yanaşma 1970-ci illərin sonu və 1980-ci illərin əvvəllərində Stiven Kraşen və Treysi Terel tərəfindən hazırlanmış dil tədrisi metodudur. Bu, tədqiqatçıların ikinci dilin mənimsənilməsi ilə bağlı araşdırmalarında müəyyən etdiyi “təbii” prinsipləri özündə birləşdirən dil tədrisi təklifi hazırlamaq cəhdi idi. Bu, sinif şəraitində təbii dil mənimsənilməsini təşviq etmək məqsədi daşıyır və bu məqsədlə ünsiyyəti vurğulayır və şüurlu qrammatika öyrənilməsinə və şagird səhvlərinin açıq şəkildə düzəldilməsinin əhəmiyyətini azaldır. Təbii yanaşma ibtidai sinifdən qabaqcıl səviyyəyə qədər olan siniflərdə və bir neçə başqa dildə də istifadə edilməsinə baxmayaraq, T. Terelin ispan dilini öyrətmək təcrübəsindən irəli gəlmişdir. Eyni zamanda o, Cənubi Kaliforniya Universitetində təbii dilçi alim Stiven Kraşen ilə qüvvələrini birləşdirərək, S. Kraşenin ikinci dilin mənimsənilməsinin təsirli nəzəriyyəsinə əsaslanaraq təbii yanaşmanın nəzəri əsaslandırılmasını işləyib hazırladı (Bim, 1981). S. Kraşen və T. Terelin təbii yanaşmanın prinsipləri və təcrübələri ilə bağlı birgə bəyanatı onların 1983-cü ildə nəşr olunan “Təbii yanaşma” (“The Natural Approach”) kitabında öz əksini tapmışdır. S. Kraşen və Terel ünsiyyəti dilin əsas funksiyası kimi görürlər və onların yanaşması kommunikativ bacarıqların öyrədilməsinə yönəlmişdir üçün onlar kommunikativ yanaşmanın nümunəsi kimi təbii yanaşmaya istinad edirlər. Onlar qrammatikaya dilin mərkəzi komponenti kimi baxan Audiolinqval Metod kimi dil tədrisinin əvvəlki üsullarından imtina edirlər (Richards, 2001, s. 179).

Tədqiqat

Bundan əlavə, S. Kraşen və T. Terel təbii yanaşmanı ənənəvi yanaşmalar bayrağı altında yerləşdirməklə dil tədrisinə ənənəvi və qeyri-ənənəvi yanaşmalar arasında fərq qoydular. S. Kraşen və T. Terelin fikirlərinə əsasən, ənənəvi yanaşma heç bir məşq və ya qrammatik təhlilə müraciət etmədən kommunikativ situasiyalarda dilin istifadəsinə əsaslanan yanaşmadır. Bu cür yanaşmalar dil tədrisi tarixində bir çox adlarla, o cümlədən birbaşa, analitik, təbii və psixoloji yanaşmalarla adlandırılmışdır (Bim, 1997). S. Kraşen və T. Terel formadan daha çox mənaya, məşqlərdənsə həqiqi ünsiyyətə üstünlük verdiyi üçün təbii yanaşmanın digər kommunikativ yanaşmalara bənzədiyini iddia etmişlər. Nəzəriyyə və araşdırmalar S. Kraşenin dil əldə etmə nəzəriyyəsi kimi adlandırılan dil mənimsəmə baxışlarına əsaslanır (Richards, 2001, s. 181). Beş əsas fərziyyə təbii metodun əsas prinsiplərini ümumiləşdirir. Bu fərziyələrə qısaca nəzər yetirək.

Mənimsəmə/öyrənmə fərziyyəsi iddia edir ki, bir saniyədə və ya bir müddət ərzində səriştəni inkişaf etdirməyin iki fərqli yolu vardır. Mənimsəmə uşağın dil bacarıqlarını inkişaf etdirməsinin təbii yoludur. Mənimsəmə dili anlamaq və mənalı ünsiyyət üçün dildən istifadə etməklə dil biliyinin təbii inkişafını əhatə edən şüursuz bir prosesə əsaslanır. Öyrənmə isə dil haqqında şüurlu qaydaların inkişaf etdirildiyi bir prosesdir. Bu, bir dilin formaları haqqında ətraflı bilik və eyni zamanda bu bilikləri şifahi şəkildə ifadə etmək qabiliyyəti ilə nəticələnir. “Öyrənmənin” baş verməsi üçün formal tədris lazımdır və səhvlərin düzəldilməsi öyrənilmiş qaydaların inkişafına kömək edir (Brown, 2006).

Monitor fərziyyəsi birinci fərziyyədən irəli gəlir. Natiqin nitqinin mənbəyinin qazanılmış sistem (yəni şüurlu şəkildə öyrənilməmiş) olduğuna inanaraq, şüurlu şəkildə öyrənilən hər şeyin yalnız bir məqsədə - ifadə olunana nəzarət etməyə (və ya düzəltməyə) və kömək etməyə xidmət edir. Monitor hipotezi iddia edir ki, biz ünsiyyət qurarkən özümüzü düzəltmək üçün öyrənilmiş biliyə müraciət edə bilərik, lakin şüurlu öyrənmə (yəni öyrənilmiş sistem) yalnız bu funksiyaya malikdir (Harmer, 2006).

Təbii nizam fərziyyəsi, qrammatikanın (həm morfolojiya, həm də sintaksis) mənimsənilməsinin təbii inkişaf prosesi çərçivəsində proqnozlaşdırıla bilən ardıcılığa əməl etməsinin başa düşülməsindən ibarətdir. Bu qaydanın həm birinci, həm də ikinci dilin mənimsənilməsi üçün doğru olduğu qeyd edilir. Səhvlər təbii inkişaf prosesinin əlamətləridir və mənimsəmə zamanı (ancaq öyrənmə zamanı deyil) ana dilindən asılı olmayaraq öyrənilənlərdə oxşar inkişaf xətaləri baş verir.

Giriş fərziyyəsi, dilin ən yaxşı şəkildə öyrənilməsinin kifayət qədər miqdarda başa düşülən girişə məruz qalması ilə əldə olunduğu inancına əsaslanır. O, dörd əsas məsələni əhatə edir. Birincisi, fərziyyə öyrənməklə deyil, əldə etməklə bağlıdır. İkincisi, insanlar dili ən yaxşı şəkildə hazırkı

səriştə səviyyəsindən bir qədər kənara çıxan daxiletməni (girişi) başa düşməklə əldə edirlər. S. Kraşen və T. Terelin dediyi kimi: “Alıcı (mənimləşən) $i + 1$ ifadəsini ehtiva edən dili başa düşməklə “ i mərhələdən (burada i alıcının bacarıq səviyyəsidir) $i + 1$ mərhələsinə (burada $i + 1$ bəzi təbii ardıcılıqla i -dən dərhal sonrakı mərhələdir) keçə bilər” (Hüseynova, 2019).

Üçüncüsü, səlissə nitq qabiliyyətini birbaşa öyrətmək olmaz; daha doğrusu, o, zamanla, mənimləşənin girişi dərk edərək linqvistik səriştəsini formalaşdırdıqdan sonra müstəqil şəkildə “üzə çıxır”.

Dördüncüsü, əgər kifayət qədər başa düşülən giriş varsa, $i + 1$ adətən avtomatik təmin olunacaq.

Affektiv filter fərziyyəsi bildirir ki, affektiv filtri aşağı olan öyrənənlər dili daha yaxşı mənimləşirlər, çünki onlar daha çox qəbul edə bilirlər, onunla daha çox inamla qarşılıqlı əlaqə qururlar və beləliklə, girişi daha yüksək qəbul edirlər (İsmayılova, 2014).

Digər metodlarda olduğu kimi, təbii metodun da təlim məqsədlərinə, tədris proqramına, tədris materiallarına, müəllimlərin və öyrənənlərin roluna diqqət yetirək (İsmayılova, 2012).

S. Kraşen və T. Terel kursun təşkilinə iki nöqtəyi-nəzərdən yanaşırlar. Birincisi, onlar dil kursları üçün bəzi tipik məqsədləri sadalayır və bu məqsədlərdən hansının təbii yanaşmanın hədəflədiyi məqsədlər olduğunu qeyd edirdilər. Onlar belə məqsədləri dörd sahə üzrə sadalayırlar (Richards, 2001, s. 184):

1. Əsas şəxsi ünsiyyət bacarıqları: şifahi (məsələn, ictimai yerlərdə elanları dinləmək)
2. Əsas şəxsi ünsiyyət bacarıqları: yazılı (məsələn, şəxsi məktubları oxumaq və yazmaq)
3. Akademik öyrənmə bacarıqları: şifahi (məsələn, mühazirə dinləmək)
4. Akademik öyrənmə bacarıqları: yazılı (məsələn, sinifdə qeydlər aparmaq)

Digər metodlarda olduğu kimi bu metodda da müəllimlərin və öyrənənlərin roluna, istifadə edilən tədris materiallarına diqqət yetirək. Təbii yanaşma siniflərdə izahat, təcrübə və tətbiqdə böyük nəzarət tələb edən müəllimlərin əhəmiyyətli roluna meydan oxuyur. T. Terel iddia edirdi ki, müəllimlər bu üç aspekt üçün bütün məsuliyyəti öz üzərinə götürdükdə, ünsiyyət üçün çox az yer qalır. Buna görə də, təbii yanaşma müəlliminin bələdçi, giriş təminatçısı və fasilitator kimi çıxış etməsini məqsədəuyğun hesab edir (Rambe, 2019). Müəllimdən dilin mənimləşməsini asanlaşdıran başa düşülən girişi yaratması gözlənilir; affektiv filtrin aşağı olduğu maraqlı, həvəsləndirici, öyrənənlər üçün səmimi və narahat olmayan atmosfer yaratmaq; və müxtəlif qruplar və kontekstlərdə geniş spektrli fəaliyyətləri təşkil etmək (Rodgers, 2009). Bununla belə, dilin mənimləşməsi üçün əsas məsuliyyət öyrənənlərin üzərinə düşür. Öyrənənlər artıq öyrəndiklərini istifadə edərək nitqlərini harada və nə vaxt təkmilləşdirəcəklərini müəyyən etməlidirlər. Onların rollarının linqvistik inkişaf mərhələsinə uyğun olaraq dəyişdiyi görünür. Bu dəyişən rolların mərkəzində öyrənənin nə vaxt danışacağı, nə haqqında danışacağı və nitqdə hansı linqvistik ifadələrdən istifadə edəcəyi ilə bağlı qərarlar durur (Vannak, 2020).

Təbii yanaşmanın diqqət çəkən digər bir cəhəti səhvlərin düzəldilməsi ilə bağlıdır. T. Terel, xüsusilə nitqdə səhvlərin düzəldilməsinin yalnız dilin mənimləşməsi üçün faydasız olduğunu deyil, həm də motivasiya və münasibətə mənfi təsir göstərdiyini iddia etdi. Buna görə də o təklif etdi ki, səhvlərin düzəldilməsi yalnız formaya xüsusi diqqət yetirən yazılı tapşırıqlarda aparılmalıdır. T. Terelin fikrincə, şifahi ünsiyyət fəaliyyətləri zamanı səhvlərin düzəldilməsi aparılmamalıdır (Toprak, 2019, s. 130).

Nəticə

Təbii yanaşma "yeni başlayanlar üçündür və onlara ara səviyyəli olmağa kömək etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur." Tələbələrin hədəf situasiyada adekvat şəkildə fəaliyyət göstərə biləcəyinə dair gözləntilərə malikdir. Onlar hədəf dilin danışanını başa düşəcəklər və öz istək və fikirlərini (təhqir etməyən tərzdə) çatdırma biləcəklər.

Ədəbiyyat

1. Bim, I. L. (1981). *Teoreticheskie osnovy metodiki obucheniya inostrannym yazykam v sredney shkole*. Moskva: Pedagogika.
2. Bim, I. L. (1997). *Kontseptsiya obucheniya vtoromu inostrannomu yazyku (nem. na baze angl.)*. Moskva: Ventana-Graf.
3. Brown, H. D. (2006). *Principles of language learning and teaching* (5th ed.). Pearson Education ESL.
4. Harmer, J. (2006). *How to teach English* (1st ed.). Pearson.
5. Hüseynova, F. (2019). Tədrisdə kommunikativ bacarıqların formalaşmasına dair. *Azərbaycan məktəbi*, 85–89.
6. İsmayılova, A. (2012). Xarici dillərin tədrisində interaktiv metodlar. *Azərbaycan məktəbi*, (6).
7. İsmayılova, A. (2014). Xarici dilin tədrisi metodikasının bəzi istiqamətləri. *Azərbaycan məktəbi*, (5).
8. Rambe, S. (2019). Total physical response. *English Journal for Teaching and Learning*, 7(1), 45–58.
9. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2001). *Approaches and methods in language teaching* (2nd ed.). Cambridge University Press.
10. Rodgers, T. S. (2009). The methodology of foreign language teaching: Methods, approaches, principles. In K. Knapp & B. Seidlhofer (Eds.), *Handbook of foreign language communication and learning* (pp. 341–372). Mouton de Gruyter.
11. Toprak, T. E. (2019). The natural approach. İzmir: Bakırçay University, School of Foreign Languages, 127–142.
12. Vannak, H. (2020). Natural approach versus communicative approach in ESL classroom.

Daxil oldu: 04.03.2025

Qəbul edildi: 16.06.2025